

jäsenistä. Siksi Halfinin mukaan Neuvostoliittoa tulisi verrata enemmän inkvisitioon kuin kansallissosialisteihin.

Yksilöllisyys oli kuitenkin kollektiiviin ja tulevaisuuteen suuntautunutta. Esimerkiksi omaelämäkerroissa piti pelkän kronologian sijaan osoittaa ymmärtäneensä elämänsä tarkoituksen. Tärkeintä puhtauden osoittamiseksi oli bolševikiksi ”kääntymisen” vakuuttavuus: oliko kandidaatti osoittanut hengen lujutta kääntymällä ensi tilaisuuden tullen, vai löytyikö hänen historiastaan merkkejä epäilystä, epäaitoudesta tai opportunistista. Oikeudenkäynneissä syyllisyys ratkaistiin selvittämällä syytetyn itseyttä kauden kautta oliko kyseessä kokemattomuuden tiliin laitettavissa oleva väliaikainen epäily vai vastavallankumouksellinen toisinajattelu.

Halfinin lähestymistapa on Hellbeckiä rohkeampi. Hänen käsiteapparaatinsa vilisee niin marxismia, kristinuskon, Foucault'n kuin psykologian sanastoa. Eriytyisen runsaita ovat uskonnolliset ja raamatulliset vertaukset – Halfinin neuvostokommunismi on eskatologista ja messiaanista, sillä on omat evankeliuminsa ja tärkeintä on sielujen puhtaus. Aina ei ole ihan selvää, mikä on se omaelämäkerta josta hän puhuu. Sielua lähestytään välillä koko elämän kattavan tarinan, välillä vain yhden kirjeen (itsemurhaviestin) kautta. Välillä äänessä ovat viranomaiset, välillä taas romaanin kertoja kuvaa fiktiivistä henkilöähmää.

Uusi koulukunta on herättänyt keskustelua myös tieteellisten lehtien sivuilla. Aiheesta kiinnostuneiden kannattaa tutustua ainakin *Ab Imperion* numeroon 3/2002, jossa Hellbeck ja Halfin selostavat tarkemmin teoreettisia lähtökohtiaan ja suhdettaan historiantutkimuksen perinteeseen. Tutkijakollegoiden arvioissa ei kiistettä lähestymistavan he-

delmällisyyttä, mutta listataan lisätutkimuksen paikkoja.

The Russian Review (60:3, 2001) neuvostosubjektuudelle omistetussa foorumissa Eric Naiman peräänkuuluttaa kielen ottamista vieläkin vakavammin. Olivatko puhuvat subjektit todellakin aktiivisia toimijoita, vai puhuivatko he niin kuin kieli halusi heidän puhuvan? Näemmekö näissä teksteissä subjektit niiden koko monimuotoisuudessaan vai vain heidän yrittäessään olla mahdollisimman neuvostolaisia? Olivatko itsestään kirjoittamisen ja puhumisen käytännöt kuitenkin kontrollin muoto? Neuvostoliitossa ideologia oli vieras kieli joka tuli opetella. Kaunokirjallisuudesta esimerkkejä neuvostokansalaisten hämmennyksestä uusien diskurssien edessä ja yrityksistä hallita niitä löytyy muun muassa Isaak Babelilta ja Mihail Zoštšenkolta. Andrei Platonovin proosassa neuvostokieli on jo saanut ylivallan alamaistaan. Myös Aleksandr Etkind (*Kritika* 6:1, 2005) näkee ongelmia subjektin ja diskurssin suhteessa. Vaikka tekstit olisivatkin subjektin autenttisia ilmauksia, ne eivät ole

vapaan valinnan tulosta. Etkind myös peräänkuuluttaa Foucault'n sijaan tarkastelemaan Nietzsche'n suoraa vaikutusta bolševikkien uuden ihmisen luomisprojektiin, sekä muistuttaa Halfinia Nikolai Berdjajevin kirjoituksista marxismien eskatologisesta luonteesta. Historioitsijoiden ja kirjallisuudentutkijoiden yhteistyölle on selvästi tilaus.

Sekä Naiman että Etkind esittävät myös eettisiä kysymyksiä. Luemmeko me totalitarismista sen minkä se itse haluaa meidän lukevan? Antaako uusi koulukunta liian ruusuisen kuvan elämästä Neuvostoliitossa, vähätteleekö se Stalinin kauden julmuuksia? Mutta loppupelissä neuvostosubjektuuden tutkijoiden tarjoama näkökulman vaihdos on myös eettinen teko. Tilastoissa yksi ihminen on aina pyörästävissä ja kadotettavissa osaksi massaa. Halfinin ja etenkin Hellbeckin kirjat tarjoavat mahdollisuuden yrittää ymmärtää, miltä tuntui olla neuvostokansalainen 1930-luvulla.

Ulla Hakanen

Venäläinen moderni

Modernisation in Russia since 1990. Markku Kangaspuro, Jeremy Smith (eds). Helsinki: SKS, 2006.

Modernisaatio ja Venäjä on aihe, joka ei menetä ajankohtaisuuttaan vaikka teemasta on kirjoitettu vuosikymmenten aikana paljonkin erilaisia tulkintoja, mm. Talcott Parsonsin toimesta. Modernisaatio on useimmiten tulkittu yhteiskunnan kehitykseksi teollistumisen, urbanisaation, elintason nousun, maaseudun ja kaupungin erojen kaventumisen ja keskiluokkien kasvun myötä. Silmämääränä tässä prosessissa

on yleisimmin ollut Amerikka, tuo kaiken uuden ja innovatiivisen kehto – puhuttiinhan vanhan mantereen ja Amerikan eroista, uudessa oli se kaikki edistys ja hyvinvoinnin kasvu, vanhassa taas konservatismi, sosiaaliset ongelmat ja ristiriidat. Venäjän suhde tähän moderniin on ollut vähintäänkin haastava. Ennen vallankumousta modernisaation mittari oli Eurooppa, Neuvostoliiton johtajille taas Amerikka oli paitsi suurin uhka, myös eräänlainen ”roolimali”, joka piti paitsi tavoittaa, myös ohittaa – monilta osin sen omilla aseilla. Neuvostoliiton romahduksen jälkeen

Venäjä on taas etsinyt ideaansa ja identiteettiään eurooppalaisuuden ja oman erityisyytensä välistä. Sama keskustelu alkoi jo 1800- ja 1900-lukujen taitteessa kun zapadnikit ja slavofilit kiistelivät Venäjän tulevaisuuden malleista. Tuolloin, niin kuin nytkin, jakolinja meni eurooppalaisten modernisaation kannattajien ja niiden välillä, jotka näkivät Venäjän jotenkin erilaisena, ”syvempänä” ja parempana.

Kangaspuron ja Smithin toimittama antologia sisältää yhdeksän yleisempää artikkelia ja seitsemän ”tapaustutkimusta” aiheesta. Kirjoittajat ovat pääosin suomalaisia ja englantilaisia historioitsijoita, lisäksi mukana on sosiologian, kulttuurintutkimuksen ja politiikan tutkimuksen edustajia. Kirjoittajien taustan moninaisuus näkyy myös lähestymistapojen moninaisuutena – hyvässä ja pahassa. Itse teemasta, modernisaatiosta, on tarjolla hyvinkin laeva kirjo tulkintoja, sillä lähes jokainen kirjoittaja esittää oman määritelmänsä modernisaatiosta – joillekin se on vain uuden aikaistumista, joillekin se on sosiaalisen muutoksen kanssa analoginen käsite (Sakwa). Modernisaatiota tarkastellaan paitsi keisarillisen Venäjän (Gattrell) ja bolševikkien projekteina (Kangaspuro), myös aspekteista Neuvostoliiton aikana. Oman käsittelynsä saa luokkarakenteen (Lane), maatalouden (Tauger), teollisuuden (Davies), talouden (Hanson), teknologian (Autio-Sarasma), naisten aseman (Ilic) ja hallinnon (Sakwa) modernisaatio. Case studies -jaksossa eritellään kulttuurin (Huttunen), terveydenhuollon (Williams), koulutuksen (Smith), kuljetusjärjestelmän (Pynnöniemi), Venäjän pohjoisten alueiden (Trautman) sekä julkisen hallinnon (Harter) modernisaatiota. Antologian viimeisessä artikkelissa analysoidaan internetin merkitystä Venäjän yhteiskunnallis-taloudellisessa muutoksessa

(Cooper). Vaikka lähes jokainen antologian artikkelista ansaitsisi omat kommenttinsa, on tässä mahdollista käsitellä vain joitakin niistä.

Peter Gattrellin artikkelissa esitellään Venäjän modernisaatiokeskustelua ennen vallankumousta. Vastakkain tuolloin olivat ne, jotka näkivät keskeisimmäksi ongelmaksi Venäjän takapajuisuuden ja ne, joiden mielestä Venäjälle parasta oli välttää länsimaiden kehitystien tuoma kulttuurinen ja henkinen rappio, yhteisöllisyyden ja henkisyuden rapautuminen. Modernisaation kannattajat olivat Venäjän nousevaa porvaristoa, sen vastustajat pääasiassa maa-aatelia. Teollistuminen hajotti aiemman yhteiskunnallisen järjestyksen alta, vapautti talonpojat maaorjuudesta teollisuuden työvoimaksi ja aukoi Venäjän umpiperiä rataverkoston laajentuksessa. Kaupungistuminen loi uutta elämäntapaa, paitsi maaseudulla, jossa perinteiset arvot säilyttivät asemansa pitkälle Neuvostoliiton aikaan, rapauttaen bolševikkien projektia.

Markku Kangaspuro paaluttaa omassa artikkelissaan bolševikkien modernisaatioprojektia monelta suunnalta ja osoittaa, että se oli sisäisesti moniaineksinen ja siksi hyvinkin ristiriitainen projekti. Siinä yhdistyi niin messianismi (bolševikit), usko asteittaiseen ja läntiseen kehitysmalliin (Plehanov), usko Venäjän erityisyyteen (narodnikit) ja vallankumouksen välttämättömyyteen ehtona kaiken vanhan ja modernille vastakkaisen hävittämiseksi ja moderniin siirtymiseksi. Niin Kangaspuro kuin David Lanekin omassa artikkelissaan nostavat esiin teesin siitä, että eräs tärkeä syy Neuvostoliiton romahdukseen on selitettävissä luokkarakenteen kehityksen ja poliittisen järjestelmän kehittymättömyyden välisellä jännitteellä. Hieman karkeistaen argumentti menee siten, että koulutustason noustes-

sa ja Neuvostoliiton muuttuessa viimeistään 1980-luvulla ”jälkiteolliseksi” yhteiskunnaksi sen ideologinen perusta Neuvostoliitosta työläisten ja talonpoikien sosialistisena valtiona alkoi yhä enemmän menettää legitimaatiotaan. ”Uudet keskiluokat” alkoivat vaatia enemmän vaikutusmahdollisuuksia ja valtaa yhteiskunnallisessa päätöksenteossa. Ongelma tässä kuitenkin on se, ettei sen enempää työväenluokalla – talonpojista puhumattakaan – tai ”keskiluokilla” ollut käytössään sellaisia poliittisia tai muita artikulaatiokanavia, joilla omia intressejään olisi voinut esittää tai puolustaa. Ammatirakenteen muutoksen tasolla keskiluokkaistuminen on totta, mutta muilta osin ”työväen valta” perustui neuvostotuotantotavan erityisyyksiin enemmän kuin varsinaiseen yhteiskunnalliseen tai poliittiseen hegemoniaan.

Virkistävän sosialismin demystifikaatioanalyysin tarjoaa Taugerin artikkeli neuvostomaataloudesta. Siinä hän osoittaa kuinka olennaista yhteiskunta-analyyysissä on pitää pää kylmänä, ylläpitää metodista striktyyttä ja asettaa tehtävät tulkinnat johonkin perspektiiviin. Tauger osoittaa kuinka yleiset väittämät neuvostomaataloudesta ”modernina maaorjuutena” tai ei-modernina, tehottomana ja ”luonottomana” perustuvat suurelta osin virheellisiin tulkintoihin, puutteellisiin lähteisiin ja ideologisesti virittyneeseen romantismiin. Taugerin keskeinen viesti on, että valtaosa siitä kritiikistä, joka esitetään neuvostomaataloutta kohtaan, sopii myös valtaosaan läntistä maataloutta, ja että pääosa kritiikin perusteista juontuu maatalouden omista erityispiirteistään enemmän kuin sosialismista sinänsä (kuten esimerkiksi kylien katoaminen, talonpoikaiston riippumattomuuden katoaminen tai pientuotannon ylivertainen tuotavuus suurtuotantoon verrattu-

na). Sari Autio-Sarasma osoittaa omassa artikkelissaan, että vaikka teknologian siirto, joko virallisesti toteutettuna tai teollisuusvakoi-luna, nähtiin olennaisen tärkeänä modernisaatiolle, se ei kyennyt nostamaan Neuvostoliittoa teol-lisuuden kärkimaaksi. Huippu saavutettiin vain joillain rajatuilla aloilla, kuten sotateollisuudessa tai avaruustutkimuksessa – sen sijaan kulutustavaratuotannossa kehitys juuttui niille sijoilleen, jonka se saavutti teknologian siirryttyä lännestä.

Venäjä-tutkimusta harjoitta-ville ja Venäjää/ Neuvostoliit-toa muuten tunteville monissa kokoelman artikkeleissa ei ole suuriakaan yllätyksiä tarjolla, vaan asiat ovat jo entuudestaan tuttuja. Tämä koskee mm. Ilcin artikkeleita naisten asemasta Neu-vostoliitossa, tai Daviesin artikke- lia teollisuuden modernisaatiosta. Sen sijaan Hanssonin artikkeli

nyky-Venäjän taloudesta, in-stituutioista ja lainsäädännöstä on hyvinkin valaiseva ja hyö-dyllinen, niin optimisteille kuin pessimisteillekin. *Modernisation in Russia since 1900* -antologia on kiinnostava ja tarpeellinen teos kaikille Venäjästä ja Neu-vostoliitosta kiinnostuneille. Ongelmallisin asia kokoelmassa on se, että modernisaation teema jää monissa artikkeleissa hyvinkin ohueksi, ikään kuin pakolliseksi maininnaksi tekstissä ja se, että modernisaatio nähdään rajatusti teollistumisena, urbanisaationa ja muuna rakenteellisena muu-toksena, jolloin modernin muut ulottuvuudet, kuten esimerkiksi elämäntapojen tai kulttuurin muu-tos (jota Huttunen ansiokkaasti omasta tulkintakehityksestään lähtien analysoi tässä kokoelmas-sa) jäävät marginaaliin.

Jouko Nikula

Runoilijan ratkaisematon yhtälö

Hanna Ruutu: *Patterns of Transcendence. Classical Myth in Marina Tsvetaeva's Poetry of the 20s.* Helsinki 2006. *Slavica Helsingiensia* 30.

Venäläisen runouden suuren modernistin Marina Tsvetajevan (1892–1941) elämästä ja tuotannosta ei puutu mielipiteitä eikä tutkimustietoa. Siitä ollaan yhtä mieltä, että Tsvetajeva kohtasi kauheuksia joita harva aikalaiskollega pystyi edes kuvittelemaan. Hän koki läheistensä menetyksen, tyttärensä kuoleman nälkään, emigraation vuonna 1922. Hänellä oli vaikeuksia löytää maanpaossa ymmärtävää lukijakuntaa. Paluu kotimaahan vuonna 1939 johti syöksykiertee- seen ja itsemurhaan kaksi vuotta myöhemmin.

Valkoemigranttikirjailijaksi luokiteltuna Tsvetajevan tuotanto oli pitkään pannassa Neuvosto-liitossa. Vaikka tehtävä tuntui aikanaan toivottomalta, sisar Anastasia Tsvetajeva ja tytär Ariadna Efron uhrasivat Stalinin leireiltä vapauduttuaan loppuelämänsä runoilijan rehabilitoimiseksi. Tsvetajevan tyypistettyjä, vain vaarattomia runoja sisältäviä valikoimia oli aina 80-luvun puoliväliin asti tarjolla ainoastaan rajoitetusti – puolue-eliitille, berjzokkoissa, samizdatina ja tamizdatina. Rautaesiripun toi-sella puolenkin kiinnostus heräsi vähitellen. Vuonna 1966 amerikkalainen tutkija Simon Karlinsky julkaisi perusteoksen *Marina Cvetaeva: Her Life and Art*. Runoilija Joseph Brodskyn essee *Ob odnom stihotvorenii* maanmie-hensä kunniaksi oli tärkeä avain

Tsvetajevan vaikeaselkoiseen poetiikkaan. Ranskassa mm. Julia Kristeva ja Hélène Cixous nosi-ivat Tsvetajevan ”naispuheen” (*écriture féminine*) tutkimuskoh- teeksi. Akateemista Tsvetajeva- tutkimusta on varovasti arvioiden ilmestynyt kymmeniä monografi- oita, satoja artikkeleita, kaikissa maanosissa.

Tsvetajeva on tinkimättö- myydessään ollut tärkeä esikuva myös kollegoille yli kielirajojen. Suomessa mm. kirjailija Paavo Rintala on kuvannut häntä julman ajan vaiennettuna äänenä (*Aika ja uni*, 1993). ”Tsvetajeva-ilmioon” liittyy kaikenkarvaisia muistel- mia, kirjailijan omien teosten ja arkistojen yhä uusia editioita, kotimuseoita, muistomerkejä ja ”mystifikaatioita”. Runot ovat muuntuneet uuden sukupolven populaarimusiikiksi, sillä tyt- töbändit ovat ottaneet ne haltuun- sa. Kaikki yllä mainittu todistaa paitsi tilauksesta myös kirjailijan poikkeuksellisesta suvereeniudes- ta ja hänen keinojensa monipuol- lisuudesta. Tsvetajevan poetiikka perustuu kirjallisen perinteen tuntemukseen, musiikilliseen sanamagiaan, tekstien sisällön alkuvoimaan, lihallisuuden ja verbaalisuuden kytkökseen jotka yhdessä muodostavat ”kaavan”, kuten runoilija asian ilmaisi.

Tsvetajevan poetiikka hyödyn- tää myyttejä lähes totalisoivasti. ”Koska kaikki on myyttiä eikä sen ulkopuolella ole mitään, ei- myyttiä ei ole, koska myytti on ennustanut ja muovannut kaiken, Ilovaiski näyttää minun silmissäni Kharonilta joka kuljettaa Lethen yli kaikki kuolevaiset lapsensa yksi toisensa jälkeen”, Tsvetajeva kirjoittaa *Vanhan Pimenin talo* -kertomuksessa (1934, suom. 2006 valikoimassa *Piru ja muita kertomuksia*). Edellisessä kappal- eessa kirjailija vertaa historioit- sijaa ja isoisäänsä Ilovaiskia itse Kronokseen: ”Kuin myytissä, Ilovaiski oli vain väline. (Krono- ksen on pakko syödä lapsensa.)”